

Др Олга ТЕШОВИЋ*

ПРИМЕНА АЛТЕРНАТИВНИХ КРИВИЧНИХ САНКЦИЈА (СУДСКА ПРАКСА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ)

Анстракт. У раду је дат осврт на примену алтернативних кривичних санкција у судској пракси у Републици Србији, која је, генерално посматрајући, веома ретка и неуједначена. Ауторка посебно анализира примену три кључне алтернативне санкције - кућног затвора, рада у јавном интересу и условне осуде са заштитним надзором, а која је неретко у супротности са изричитим законским одредбама, као и са међународним стандардима у овој области. Циљ рада је да укаже на одређене недоумице и лутања приликом примене наведених ванзаводских санкција, као и на могућа решења, а све у циљу постизања њихове веће и квалитетније примене у пракси.

Кључне речи: Алтернативне кривичне санкције – Кућни затвор – Рада у јавном интересу – Условна осуда са заштитним надзором - Поверљива служба.

1. Увод

У погледу самог појма алтернативне кривичне санкције постоје велика лутања како у теорији, тако и од стране самих законодаваца у упоредном праву. Често се тај појам схвата шире, те се под њим подразумевају како упрошћене алтернативне форме поступања у фази пре суђења које изриче јавни тужилац, затим различити видови ванзаводских санкција изречени од стране судова, као и широк дијапазон модалитета извршења саме казне затвора, кроз бројне форме пуштања на условни отпуст и боравка осуђеног на слободи у периоду изречене казне.¹ Међутим, за потребе ове анализе појам алтернативне кривичне санкције требало би схватити у ужем смислу, односно само оне супституте казне затвора који су у облику кривичних санкција предвиђени кривичним законодавством и које суд изриче након окончаног кривичног поступка.

Оно што је кључно код алтернативне кривичне санкције јесте да она представља супституцију, замену казни затвора у ситуацијама када суд оцени да се сврха изрицања кривичних санкција и сврха кажњавања може остварити и неком од предвиђених ванзаводских санкција. Дакле, да би нека санкција била алтернатива казни затвора битно је да је законом предвиђено да може заменити предметну основну кривичну санкцију и да се она сама не састоји у лишењу слободе учиниоца кривичног дела која се реализује у заводским условима, већ представља неки од ванзаводских начина ограничавања или одузимања одређених права осуђеног лица.

* Судија и председник Основног суда у Пожеги

¹ Вид. Bishop N. /1988/: *Non-Custodial Alternatives in Europe*, Хелсинки, р. 42.

Поред наведене особености да представља замену казни затвора, оно што одваја алтернативне кривичне санкције од осталих предвиђених санкција јесте *праћење њиховог извршења од стране надлежних тела и установа*, а које зависно од земље до земље могу бити у оквиру државног апарата и мање или више самосталне од извршне власти, а могу бити поверене и невладиној сектору и непрофитним организацијама. Дакле, оно што опредељује санкцију као алтернативну у односу на класичне кривичне санкције које већ дуго времена постоје у скоро сваком правном систему јесте управо та могућност њеног надзирања и праћења степена реинтеграције учиниоца у друштво и његовог напретка, те то обележје даје предметној санкцији један нови квалитет који са развојем модерних технологија и комуникација добија своје различите напредне облике и форме. Стога је овај елемент један од кључних који раздваја класичне мере упозорења (условна осуда и судска опомена) од заштитног надзора који се одвија на слободи и који представља алтернативну кривичну санкцију у суштинском смислу речи, будући да је кроз надзор, помоћ и заштиту, те комбинацију различитих обавеза које се намећу учиниоцу, могуће постићи жељени рехабилитацијски и превентивни ефекат.

Имајући у виду наведене кључне особености алтернативних кривичних санкција схваћених у ужем смислу, у нашем кривичном праву би се стога таквим неспорно сматрале: од казни - казна затвора у просторијама у којима осуђени станује (тзв. кућни затвор) и казна рада у јавном интересу, а од мера упозорења - условна осуда са заштитним надзором, с обзиром да све три санкције представљају супститут казни затвора, а надзор над њиховим извршењем је поверен надлежним повереницима Одељења за извршење ванзаводских санкција и мера Управе за извршење кривичних санкција Министарства правде Републике Србије.

Остале санкције које мењају казну затвора, попут рецимо казне одузимања возачке дозволе или кривичноправне мере са елементима ванзаводске санкције – поравнање учиниоца и оштећеног, не садрже овај други елемент, односно конкретно повереничка служба није надлежна за њихово извршење, па стога неће бити ни предмет ове анализе, при чему треба напоменути да је иначе њихова примена у пракси и више него симболична.²

Све наведене алтернативне кривичне санкције у ужем смислу речи код нас су базично регулисане у складу са међународним стандардима, али та нормативна решења у пракси су се показала у доброј мери неефикасним и њихова примена је знатно неуједначена и у поређењу са осталим кривичним санкцијама занемарљива.

У пракси се у огромном броју случајева изриче само класична условна осуда у случају лакшег криминалитета, док се законом предвиђени заштитни надзор уз условну осуду и остале предвиђене ванзаводске санкције изричу у веома малом проценту.³ Разлог за то лежи пре свега у вишедеценијској устаљеној пракси изрицања, са једне стране, казне затвора за тежа кривична дела и, са друге стране, условне осуде за блажа кривична

² Казна одузимања возачке дозволе се према подацима Републичког завода за статистику у периоду од 2011 до 2020. године примењивала у распону од ниједне до 18 изречених казни (2014. године) на годишњем нивоу на територији целе Републике Србије. Вид. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2021/Pdf/G20215677.pdf>, стр. 65 (14.6.2022.)

³ Према подацима Републичког завода за статистику у погледу осуђених пунолетних лица, према изреченим кривичним санкцијама, за период 2011. – 2020. година, укупно учешће условне осуде према осталим изреченим кривичним санкцијама је увек било преко 50% (конкретно за 2020. годину 55,6 %), док је рецимо, у погледу казне рада у јавном интересу тај проценат изузетно низак, испод 1 %.

дела, па и новчана казна нема у нашој казненој политици оно место које има у западно-европској кривичној пракси где се изриче у знатно већем обиму. Ни појава оштрије казнене политике у свету, као и код нас, те постојање изразито пунитивног става у јавности не доприноси много стварању повољније климе за свеобухватнију примену алтернатива казни затвора.

Стога је циљ овог рада да се код сваке од три наведене суштинске алтернативне санкције у нашем кривичном праву изврши анализа њене примене у пракси и укаже на одређене недоумице и лутања приликом њихове примене, као и на могућа решења, а све у циљу постизања њихове веће и квалитетније примене.

2. Казна затвора у просторијама у којима осуђени станује – кућни затвор

Одредбом чл. 45. ст. 3. Кривичног законика Републике Србије (у даљем тексту: КЗ) прописано је да ако суд учиниоцу кривичног дела изрекне казну затвора до једне године, може истовремено одредити да ће се она извршити на тај начин што ће је осуђени издржавати у просторијама у којима станује, уколико се с обзиром на личност учиниоца, његов ранији живот, његово држање после учиненог дела, степен кривце и друге околности под којима је дело учинио може очекивати да ће се и на тај начин остварити сврха кажњавања. У ст. 4. наведеног члана је прописано да осуђени којем је одређено извршење казне затвора на начин предвиђен у ст. 3. овог члана не сме напуштати просторије у којима станује, осим у случајевима прописаним законом који уређује извршење кривичних санкција. Уколико осуђени једном у трајању преко шест часова или два пута у трајању до шест часова самовољно напусти просторије у којима станује, суд ће одредити да остатак казне затвора издржи у заводу за извршење казне затвора. На крају је, у ст.5., наведено да се осуђеном за кривично дело против брака и породице који живи са оштећеним у истом породичном домаћинству не може одредити извршење казне затвора на начин који је прописан у ставу 3. овог члана, односно у просторијама у којима осуђени станује.⁴

Из наведених законских одредби одмах произлази закључак да предметна казна кућног затвора код нас није регулисана као самостална казна лишења слободе, већ представља модалитет извршења казне затвора, односно алтернативни начин извршења казне лишења слободе. Чак штавише, онако како је регулисана у нашем позитивном законодавству, она је само начин извршења казне затвора у кућним условима, а без могућности примене уз њу било какве рехабилитацијске мере. За разлику од овога решења, у већини европских земаља, а нарочито у земљама англоамеричког правног система, кућни затвор је чешће допунска мера приликом осуде на пробацију, па се стога ређе самостално изриче, а веома често уз друге алтернативне санкције и мере, попут условне осуде или условног отпуштања, где у тим комбинацијама може имати и одређени рехабилитацијски учи-

⁴ Дакле, једини случај где се кућни затвор не може применити јесте ситуација када је учинилац осуђен због кривичног дела против брака и породице, а живи у истом породичном домаћинству са оштећеним. Међутим, у домаћој литератури се истиче да је претпоставка да се ова забрана не односи на сва кривична дела из наведене групе, већ преваходно на кривично дело насиље у породици. Вид. Ђорђевић Ђ. /2015/: Казна кућног затвора као алтернативна кривична санкција у: *Супротстављање савременим облицима криминалитета – анализа стања, европски стандарди и мере за унапређење*, Том 1, зборник радова, Криминалистичко полицијска академија, Београд, стр. 103

нак. Пропуштање нашег законодавца да кућни затвор регулише као посебну алтернативну санкцију и на прецизан и пажљив начин одреди њене битне елементе и могућности у оквиру ње примене различитих мера надзора, помоћи и заштите, заправо је ову санкцију лишило могућности да има било какав рехабилитацијски утицај на учиниоца и свело је само на начин извршења најтеже кривичне санкције.

Иначе, казна кућног затвора је једина алтернативна санкција која у нашој судској пракси заправо има значајнију примену, мада и када је у питању ова санкција у последње време долази до "пада ентузијазма" посебно у новосадској и београдској апелацији.⁵

На подручју сва четири апелациона суда у Републици Србији кућни затвор се изриче код великог броја кривичних дела, сасвим различите природе. Тако је заступљен у великом броју случајева код саобраћајних деликата, затим код кривичних дела против имовине, али и код кривичних дела против привреде, против здравља људи, против службене дужности итд.⁶ Разлог за овако широку примену кућног затвора јесте чињеница да се овај модалитет казне затвора може изрећи у ситуацији када суд учиниоцу кривичног дела изрекне казну затвора до једне године и то представља једини формални ограничавајући услов. Узимајући у обзир одредбу о ублажавању казне предвиђену чл. 57. ст. 1. тач. 3) КЗ где је прописано да се казна може ублажити до једне године затвора (а тиме се може и изрећи у кућним условима) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописан затвор у трајању од три године, из тог произлази закључак да је занета широк спектар кривичних дела за која се ова санкција потенцијално може изрећи (у тај круг спадају и нека веома тешка кривична дела, попут кривичног дела силовања под околностима прописаним одредбама чл. 178. ст. 2. КЗ или, рецимо, код најтежег облика кривичног дела пореска утаја предвиђеног одредбама чл. 225. ст. 3. Кривичног законика, где износ пореске обавезе чије се плаћање избегава прелази петнаест милиона динара).

Имајући у виду наведено, поставља се питање да ли је добро такво законско решење које ограничава примену казне затвора у просторијама у којима осуђени станује само у погледу висине изречене казне затвора, посебно имајући у виду потенцијалну опасност да се чак и код веома озбиљних кривичних дела суду оставља могућност примене санкције која је, по самој својој природи, алтернативна реакција на лакше облике криминалитета.⁷ Решење би требало наћи у ограничавању примене ове алтернативне кривичне санкције не само у погледу висине изречене казне затвора, већ и у погледу висине запређене казне затвора.⁸

⁵ Бојовић - Колаковић М., Батрићевић А., Матић-Бошковић М. /2021/: *Анализа утицаја примене алтернативних санкција и мера у Републици Србији у периоду од 2015 до 2020. године*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, стр. 32

⁶ Вид. статистичке извештаје Републичког завода за статистику за период 2015. – 2020. године у погледу ове врсте санкције где је видљив широк дијапазон различитих кривичних дела.

⁷ У домаћој теорији се наводи да овако широко и неогређено постављена могућност изрицања кућног затвора оставља превисне простора суду и може довести до веома неуједначене политике изрицања ове санкције. Вид. Ђорђевић Ђ., *op.cit.*, стр. 104

⁸ То је иначе и била солуција у чл. 7. Нацрта Закона о изменама и допунама Кривичног законика из 2016. године где је било прописано да се казна кућног затвора може изрећи за кривична дела за која је прописан затвор до осам година. Вид. <http://www.mpravde.gov.rs/sekcija/53/radne-verzije-propisa.php> (14.6.2022.) Међутим, како су у Закону о изменама и допунама Кривичног законика ("Службени гласник РС", бр. 94/2016 од 24.11.2016. године) изостављене те одредбе, као и у доцнијим изменама КЗ из 2019. године, остаје да се чека нека друга законодавна интервенција у том погледу.

Иначе, у судској пракси се већ одавно изнео став да овај модалитет казне затвора не би требало изрицати уколико је у питању кривично дело теже природе и уколико је окривљени раније био осуђиван.⁹ Тако се у решењу Апелационог суда у Нишу Су IX бр.74/13 од 26.12.2013. године наводи да "имајући у виду тежину учињеног кривичног дела тешко дело против безбедности јавног саобраћаја из чл. 297. ст. 4. у вези чл. 289. ст. 3. у вези ст. 1. КЗ, са смртним исходом, као и ранију осуђиваност А.Д. за разноврсна кривична дела, правилно је в.ф. председника суда утврдио да у конкретном случају раније изречене кривичне санкције нису деловале на осуђеног у смислу преваспитавања, па се сходно томе сврха кажњавања прописана одредбом чл. 42. КЗ не би могла остварити уколико би казна затвора била извршена на предложени начин, о чему добијано решење садржи јасне и довољне разлоге, због чега су супротни жалбени наводи браниоца оцењени као неосновани."¹⁰

Дакле, по наведеној судској одлуци, ранија осуђиваност окривљеног, као и тежина кривичног дела, узимају се у обзир приликом одлучивања о предлогу за издржавање казне затвора у просторијама у којима окривљени станује. Иначе, до доношења новог Закона о извршењу кривичних санкција и посебног Закона о извршењу ванзаводских санкција и мера 2014. године, постојала је могућност да председник суда накнадно одлучи да се већ правноснажно изречена казна затвора до једне године издржава у кућним условима. Међутим, са доношењем наведених закона таква могућност више не постоји, али је изменама и допунама Закона о извршењу кривичних санкција из 2019.године додат члан 41а којим је поново уведена могућност да сада судија за извршење, након правноснажности пресуде којом је изречена казна затвора до једне године, одреди да се она извршава у просторијама у којима осуђени станује.

Тежина кривичног дела, јачина повреде заштићеног добра и бројност и интензитет предузетих инкриминисаних радњи такође могу бити препрека изрицању казне затвора у кућним условима у конкретном случају. Тако према решењу Апелационог суда у Крагујевцу, Су бр.151/12 од 7.9.2012.године, за издржавање казне затвора у кућним условима, тј. за примену раније одредбе чл. 174 е ст. 5. Закона о извршењу кривичних санкција, није било довољно само постојање техничких услова за извршење казне затвора у трајању до једне године, већ и других околности везаних за само извршено кривично дело. Тако се у образложењу наведеног решења наводи: "Из списка предмета произлази да осуђени није раније осуђиван због кривичног дела, да је породичан човек, али остале чињенице и околности које се, пре свега, односе на његову упорност и истрајност приликом извршења предметног кривичног дела указују да се једино извршењем казне затвора у затворској установи сврха кажњавања може у потпуности постићи, без обзира на дужи временски период који је протекао од момента извршења кривичног дела. Наиме, ради се о лицу које је оглашено кривим због кривичног дела злоупотреба службеног

⁹ Наведено становиште наше судске праксе је у складу и са међународним стандардима у овој области, с обзиром да идентичну одредбу у погледу свих ванзаводских санкција и мера садржи Препорука број Р(2000)22 Савета Европе о унапређењу примене Европских правила о санкцијама и мерама које се спроводе у заједници (други део, правило број 3.). Наиме, како би се промовисале алтернативне кривичне санкције и мере, препоручује се, између осталог, законодавцима да искључе могућност њиховог изрицања за тешка кривична дела и у односу на раније осуђивана лица.

¹⁰ Кретић З. (ед.) /2014/: *Билтен судске праксе Вишег суда у Нишу*, број 32, Ниш, стр. 101

положаја из чл. 359. ст. 3. у вези са ст. 1. КЗ у периоду од три године, те да је себи прибавио имовинску корист у износу преко два милиона динара. С тим у вези, основано се указује у жалби јавног тужиоца да суд није у довољној мери ценио тежину извршеног кривичног дела, јачину повреде заштићеног добра - службене дужности, као и бројност делатности којима је извршено предметно кривично дело, а што свакако указује на упорност и истрајност осуђеног да наведено кривично дело изврши. Због наведеног уважена је жалба јавног тужиоца и преназначено решење првостепеног суда, тако да се одбија предлог осуђеног да казну затвора у трајању од једне године на коју је осуђен правноснажном пресудом вишег суда издржи без напуштања просторија у којима станује.¹¹

Када је у питању ранија осуђиваност учиниоца кривичног дела, у појединим судским одлукама се изричито истиче да је то препрека за изрицање ове алтернативне кривичне санкције. Па се тако у решењу Вишег суда у Краљеву Су VIII 43/11-3 од 4.2.2011. године наводи да приликом доношења одлуке о томе да ли ће се осуда на казну затвора до једне године извршавати у просторијама у којима осуђени станује, суд мора водити рачуна о сврси кажњавања, односно да ли ће се, уколико би се осуђеном изашло у сусрет да се ова казна затвора изврши у просторијама у којима станује, према њему постићи сврха кажњавања да убудуће не чини кривична дела (специјална превенција), да ли ће се тиме утицати на друге да не чини кривична дела (генерална превенција) и најзад, да ли ће се оваком одлуком постићи изражавање друштвене осуде за кривично дело за које је оглашен кривим, јачање морала и учвршћивање обавезе поштовања закона. Стога је ранија вишеструка осуђиваност окривљеног препрека за изрицање ове алтернативне санкције.

Исти је закључак и Вишег суда у Београду у пресуди Кж1 бр. 632/18 од 1.11.2018.године, где се истиче да "ранија вишеструка осуђиваност окривљеног чини га суштинеки неподобним за изрицање алтернативне кривичне санкције - казне кућног затвора", те се посебно указује да "како на страни окривљеног постоји отежавајућа околност у виду његове раније вишеструке осуђиваности за истоврсна кривична дела и то на ефективне казне затвора, а коју отежавајућа околност, по мишљењу другостепеног суда, првостепени суд није правилно ценио и није јој дао адекватан значај, то је другостепени суд оценио да је казна затвора у трајању од десет месеци која ће се извршити у заводу за извршење казне, по врсти, висини и начину извршења, сразмерна тежини учињеног дела и степену кривице окривљеног у конкретном случају и да је то адекватна кривична санкција којом ће се утицати на окривљеног да убудуће не врши кривична дела".¹²

Међутим, судска пракса у наведеном погледу уопште није уједначена, па се налазе бројни примери потпуно супротне праксе, односно осуде на казну затвора у просторијама у којима осуђени станује где се не води рачуна о ранијој осуђиваности учиниоца кривичног дела, чак и вишеструкој, као и у ситуацијама када природа извршеног кривичног дела и тежина његових последица би очигледно захтевале строжу санкцију. Тако у правноснажној пресуди Основног суда у Суботици 8К 464/15 од 21.12.2015.године окривљени је оглашен кривим за извршење три кривична дела пресвара из чл. 208. ст. 1. КЗ, те је за свако наведено кривично дело утврђена казна затвора у трајању од по пет месеци, па је изречена јединствена казна затвора у трајању од једне године која ће се

¹¹ Вид. <https://pn2.propisi.net/Home/Index/?di=rp39580&dt=rp&dl=13804> (14.6.2022.)

¹² Вид. <https://pn2.propisi.net/Home/Index/?di=rp39580&dt=rp&dl=13804> (14.6.2022.)

извршавати у просторијама у којима осуђени станује (окривљени је вишеструки повратник, осуђиван за кривична дела тешке крађе, посредовање у вршењу проституције и тешко дело против безбедности јавног саобраћаја, са смртном последицом). Слична је и пресуда Основног суда у Пожеги К 23/2011 од 9.6.2011. године којом је окривљени оглашен кривим за извршење кривичног дела тешко дело против безбедности јавног саобраћаја из чл. 297. ст. 4. у вези чл. 289. ст. 3. у вези ст. 1. КЗ и осуђен је на казну затвора у трајању од шест месеци у просторијама у којима станује (при чему је извршењем овог кривичног дела дошло до наступања две тешке последице – смрти једног лица и тешког телесног повређивања другог, а поред тога утврђено је да је окривљени управљао возилом под дејством алкохола од 1,06 промила).

Један од озбиљнијих проблема у пракси, а на који су нарочито указивали повереници надлежни за извршење казне кућног затвора, јесте и чињеница да судови ову казну, супротно члану 45. став 5. КЗ, врло често изричу и учиниоцима кривичног дела насиље у породици, па је било чак и случајева где је окривљеном који се због кривичног дела насиље у породици налазно у притвору током суђења, изрицана казна кућног затвора, чиме је враћан да казну издржава непрекидним боравком у истим просторијама са жртвом.¹³ Тако је пресудом Вишег суда у Београду Кж1 бр. 153/18 од 28.3.2018. године утврђена незаконитост једне такве одлуке суда, те је констатовано да је "по мишљењу Вишег суда у Београду, првостепени суд поступио противно одредби чл. 45. ст. 5. КЗ, будући да је осуђеном за кривично дело против брака и породице, који живи са оштећеном у истом породичном домаћинству, одредио извршење казне затвора на тај начин што ће је издржавати код куће, с обзиром на то да је окривљени оглашен кривим због извршења продуженог кривичног дела насиље у породици из чл. 194. ст. 2. у вези ст. 1. у вези чл. 61. КЗ, извршеног на штету ванбрачне партнерке Г. М, која управо на наведеној адреси издржава казну затвора у трајању од осам месеци уз примену електронског надзора."¹⁴

Сувишно је истицати неприхватљивост такве праксе која се директно коси са изричитом законском одредбом члана 45. став 5. КЗ у том погледу, али и чињеницом да се кућним затвором у таквим условима евидентно не остварује сврха кажњавања из чл. 42. КЗ, затим веома отежава рад повереника надлежних за извршење те санкције и, на крају, ствара плодно тло за вршење истог или неког тежег кривичног дела.

У погледу кућног затвора у судској пракси истичу се и друге дилеме. Тако када је у питању процесни институт споразум о признању кривичног дела, као један од обавезних елемената садржаја споразума, у чл. 314. тач. 3) ЗКП је наведен споразум о врсти, мери или распону казне или друге кривичне санкције. У пракси се поставило питање у више наврата да ли то значи да се јавни тужилац и окривљени, у присуству бранилаца, могу споразумети у погледу санкције само оквирно, одређујући распон казне, па тек онда суд треба да одмери конкретну казну у оквиру тог распона? С тим у вези, такође се поставило питање да ли је суд онда овлашћен, иако у споразуму није наведено, да одреди да казна затвора у погледу које су се споразумели буде у просторијама у којима осуђени станује, како то одређује чл. 45. ст. 5. КЗ или можда супротно да поступи, да казну затвора у кућним условима која је као таква наведена у споразуму, одреди да се издржава у казнено-поправном заводу?

¹³ Бојовић - Колаковић М., Батрићевић А., Матић-Бошковић М., *op.cit.*, стр. 33

¹⁴ Вид. <https://pn2.propisi.net/Home/Index/?di=rp39580&dt=rp&dl=13804> (14.6.2022.)

Врховни касациони суд је 2015. године усвојио правно схватање по којем казна затвора до једне године за коју је одређено да ће се извршити на начин из чл. 45. ст. 5. КЗ (тзв. кућни затвор), мора бити предвиђена у суду поднетом писаном споразуму странака о признању кривичних дела, а суд који одлучује о споразуму је овлашћен да је прихвати уколико је закљученим споразумом "предложена у складу са кривичним и другим законом" (чл. 317. ст. 1. тач. 4. ЗКП). Уколико ово није предвиђено поднетим споразумом о признању кривичног дела, суд који о њему одлучује није овлашћен да ту алтернативну кривичну санкцију одреди у пресуди којом прихвата споразум, ни по, макар и сагласном, усменој предлогу странака на рочишту из чл. 315. ЗКП, нити по сопственој оцени о испуњености услова.¹⁵

Везано за претходно наведено, оно што као несумњиво произлази из бројних примера у судској пракси јесте да се најчешће казна затвора у просторијама у којима осуђени станује изриче у случају признања кривичног дела од стране учиниоца у току главног претреса или, пак, када је у питању примена института споразума о признању кривичног дела. Стога врло често одлуке првостепених судова које садрже осуду на казну кућног затвора не прођу ни жалбени поступак, с обзиром да су плод било формалног, било неформалног споразума странака у поступку. То је и разлог све шире примене ове алтернативне кривичне санкције, па и у ситуацијама где се поставља питање да ли се са њима уопште постиже сврха кажњавања из чл. 42. КЗ, јер када се таква врста санкције изрекне вишеструком повратнику и за кривично дело које се не може сврстати у ранг лакших кривичних дела, скоро је сасвим извесно да се тиме не постижу циљеви ни генералне, ни специјалне превенције, а нити таква судска одлука представља адекватну реакцију државног органа која треба да осуди предметно инкриминисано понашање и учврсти код грађана уверење о обавези поштовања закона и моралних норми.¹⁶

Казна затвора у просторијама у којима осуђени станује може се примењивати са или без примене мера електронског надзора, па се у пракси поставило питање да ли је неопходно у самој пресуди прецизирати наведено или надлежна повереничка канцеларија приликом извршења ове санкције одређује и њен модалитет. Већински је заузет став од стране судова у нашој земљи да је неопходно да судска одлука садржи наведено прецизирање, будући да је таква обавеза и предвиђена чл. 20. ст. 4. Закона о извршењу ванзаводских санкција и мера. Тако се у пресуди Вишег суда у Чачку Кж. 165/16 од 7.7.2016. године наводи да када првостепени суд изреком пресуде окривљеног огласи кривим и осуди га на казну затвора у трајању од три месеца, коју ће издржавати у просторијама у којима станује, са назнаком "уз или без примене електронског надзора", таква изрека пресуде је неразумљива и учињена је битна повреда одредаба кривичног поступка из чл. 438. ст. 1. тач. 11. ЗКП и повреда Кривичног закона из чл. 439. ст. 1. тач. 3. ЗКП.¹⁷

Када је у питању казна кућног затвора без примене електронског надзора, оно што повереници често истичу јесте да је контрола примене те мере изузетно изазовна у пракси и нарочито је отежана у вечерњим сатима, ноћу и нерадним данима, будући да се

¹⁵ Правно схватање усвојено на седници Кривичног одељења Врховног касационог суда дана 28.9.2015. године, верификовано 9.11.2015. године. Вид. Андрејевић С. (ед.) /2016/: *Бистен Врховног касационог суда*, бр. 1/2016, Београд, стр.237

¹⁶ Тешовић О. /2020/: *Приручник за примену алтернативних санкција*, Београд, стр. 75

¹⁷ Вид. <https://pn2.propisi.net/Home/Index/?di=rp39580&dt=rp&dl=13804> (14.6.2022.)

тада она махом своди на повремене телефонске позиве, уколико лице уопште има фиксни телефон.¹⁸ Поставља се и питање реалног домета ове санкције уколико не постоји електронски надзор, с обзиром на велике могућности злоупотребе због немогућности да се ефикасно контролише. Стога је и препорука, посебно сада када повереничка служба поседује довољан број уређаја за електронско праћење,¹⁹ да се казна кућног затвора изриче, увек када постоје услови за то, са електронским надзором, ради ефикаснијег надзора и контроле осуђеног.

Један од значајних проблема приликом извршења казне кућног затвора јесте и околност да често осуђена лица избегавају да отпочну са издржавањем казне кућног затвора, па се неретко не одазивају на позиве за први разговор са повереником, због чега је неопходна интервенција полиције, по наредби суда. Врло често судови лутају у пракси у овим ситуацијама, па тада доносе одлуке којом замењују казну кућног затвора у казну затвора, не поштујући у потпуности процедуру у вези са проналажењем осуђеног, ближе прописану Законом о извршењу ванзаводских санкција и мера.

О наведеном се изјашњавао Апелациони суд у Београду у свом решењу Кж2 бр. 1922/19 од 9.10.2019. године, где је заузет став да се "основано жалбом браниоца окривљеног указује да је, имајући у виду стање у списима предмета, првостепени суд приликом одлучивања у овој кривичној ствари занемарио одредбу члана 6а став 3. Закона о извршењу ванзаводских санкција и мера, којом је прописано да ако се лице из става 1. наведеног члана не јави на први разговор у повереничку канцеларију у року од три дана од дана када је требало да се јави, повереник обавештава надлежни суд, док је одредбом члана 6а став 4. прописано да у случају из става 3. овога члана, суд наређује довођење, а ако се лице крије или је у бекству, наређује издавање потернице и о томе обавештава повереника. Дакле, имајући у виду наведену одредбу, првостепени суд је, а након што га је повереник из Управе за извршење кривичних санкција обавестио да се окривљени није јавио на први разговор ради извршења кућног затвора и након што је првостепени суд извршио потрагу за окривљеним, у смислу одредбе члана 597. ЗКП, пропустио да у смислу напред цитиране одредбе чл. 6а став 4. Закона о извршењу ванзаводских санкција и мера, нареди довођење окривљеног, па тек онда, уколико се крије или је окривљени у бекству, нареди издавање потернице, а због започињања издржавања казне затвора у смислу одредбе члана 45. став 5. КЗ, у кућним условима, која му је изречена правоснажном пресудом Првог основног суда у Београду К број 652/16 од 13.5.2016. године, због кривичног дела тешка крађа из члана 204. став 1. тачка 3. КЗ. Стога првостепени суд није могао одмах одредити да осуђени Н.Т. наведену казну издржава у заводу за извршење казне затвора, а да претходно није поступио на начин на који му је указано овим решењем. С тим у вези, основано се у жалби истиче да је првостепени суд неправилно применио одредбу члан 29. став 2. Закона о извршењу ванзаводских санкција и мера, која се односи на ситуацију када осуђени самовољно напусти просторије у којима станује,

¹⁸ Бојовић - Колаковић М., Батрићевић А., Матић-Бошковић М., *op.cit.*, стр. 33. И када постоји фиксни телефон код осуђеног, позивање лица на тај телефон често није поуздан показатељ да ли је оно заиста у просторијама у којима станује, јер постоји могућност преумеравања телефонских позива са фиксног телефона на мобилни.

¹⁹ Сада се поменути уређаји производе на Институту "Михајло Пупин" у Београду, па их има у довољном броју, док је у ранијем периоду постојао проблем око њихове набавке и услед тога је долазило и до застаревања великог броја изречених казни кућног затвора са електронским надзором.

дакле, када осуђени већ започне са издржавањем казне, а у конкретном случају није наступила та ситуација.²⁰

На крају, треба истаћи у погледу казне затвора у просторијама у којима осуђени станује да се у судској пракси поставило и питање да ли се у погледу ње могу примењивати одредбе о условном отпусту, будући да се у чл. 46. КЗ где је регулисан условни отпуст нигде не помиње изричито ова санкција, већ искључиво казна затвора. Судска пракса је у овом погледу изнела скоро јединствен став, а то је да суд може пустити на условни отпуст и лице које се налази на издржавању казне затвора у просторијама у којима станује.²¹

У вези с претходним сасвим је друго питање каква је садржина извештаја повереника надлежног за извршење казне кућног затвора у погледу владања осуђеног и другим околностима које показују да ли је постигнута сврха кажњавања, будући да је, како је већ наведено, казна кућног затвора код нас конципирана само као начин извршења казне затвора, без било каквог третманског рада у оквиру ње. Стога и ти извештаји који се достављају суду ради оцене основаности молбе за условни отпуст не могу садржати било какву оцену повереника у смислу напретка осуђеног у третману, с обзиром да третмана нема, па се дошло до парадоксалне ситуације да казна затвора, као најстрожа санкција, има веће могућности за рехабилитацију у нашем праву и пракси, него казна кућног затвора, изворно предвиђена као ванзаводска, специјално-превентивна мера.

Закључак је да без озбиљније и свеобухватне законодавне интервенције у смислу регулисања казне кућног затвора као посебне ванзаводске санкције, са предвиђеним третманом и могућностима примене у оквиру ње широког спектра мера из заштитног надзора и осталих алтернативних санкција, не може бити ни неког значајнијег помака у погледу ње у пракси.

3. Казна рада у јавном интересу

Казна рада у јавном интересу је регулисана у члану 52. Кривичног законика и када је у наш кривичноправни систем уведена 2006. године била је прописана само као главна казна. Доцније, Законом о изменама и допунама Кривичног законика из 2009. године ("Службени гласник РС", бр. 72/2009) извршене су измене члана 44. став 2. Кривичног законика, те је додато да се казна рада у јавном интересу може изрећи и као главна, и као споредна казна. Поред наведеног, рад у јавном интересу је у члану 51. став 4. Кривичног законика предвиђен и као могућност замене неплаћене новчане казне, те је и ту алтернатива казни лишења слободе.

У Кривичном законнику је дата сама дефиниција рада у јавном интересу. То је сваки онај друштвено користан рад којим се не вређа људско достојанство и који се не врши у циљу стицања добити. У погледу саме примене казне рада у јавном интересу Кривичним закоником су практично уведена два услова.

²⁰ Вид. <https://pn2.propisi.net/Home/Index?di=rp39580&dt=rp&dl=13804> (14.6.2022.)

²¹ Вид. Решење Вишег суда у Београду – Посебног одељења Спк – По1. 4/13 и Куо – По1. 200/13 од 31.1.2014.године. Трешњев А. /2016/: *Збирка судских одлука из кривичноправне материје (300 одлука) – десети књига*, Београд, стр. 32

Први услов тиче се запрећене казне, па се тако рад у јавном интересу може изрећи за кривична дела за која је прописан затвор до три године или новчана казна. Из овога произлази закључак да је ова алтернативна кривична санкција у нашем праву намењена само за учиниоце најлакших кривичних дела, те да је изван домета изрицања ове санкције остао велики број релативно лакших кривичних дела и оних средње тежине. Посматрајући пре свега с аспекта тзв. Токијских правила Уједињених нација²² и препорука Савета Европе²³ државама чланицама да обогате своје постојеће системе санкција са увођењем таксативно наведених алтернативних мера и санкција, међу којима је посебно место заузео друштвено користан рад, наведено законско решење у нашем праву не пружа могућност неке веће примене казне рада у јавном интересу, посебно због општег негативног тренда предвиђања строжег кажњавања за све већи број кривичних дела. Стога се све више и сужава круг кривичних дела где би предметна алтернатива казни затвора могла бити изречена и своди се на занета мали број кривичних дела предвиђених Кривичним закоником, па су и реални домети ове казне у нашем праву релативно скромни.²⁴

Други услов који мора бити испуњен како би се применила казна рада у јавном интересу јесте да постоји *пристанак учиниоца*. Наиме, принудни рад је забрањен како Конвенцијом Међународне организације рада бр. 29 о принудном раду и Пактом о грађанским и политичким правима, тако и Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода, а такође и чланом 26. Устава Републике Србије. Стога је неопходан пристанак окривљеног на такву врсту рада. Међутим, јавно се проблем у пракси у погледу питања у којој фази главног претреса и на који начин окривљени треба да се изјасни о раду у јавном интересу. У том погледу у судској пракси није заузет јединствен став, те би по логици ствари окривљени могао у току целог главног претреса дати свој пристанак, а најкасније у завршној речи, с тим што би суд требао, пре него што закључи главни претрес, упознати окривљеног са могућношћу изрицања те санкције и објаснити му њену садржину и начин извршења. Стога је процена суда у ком моменту ће поучити окривљеног о тој могућности, мада је, по логици ствари, то најприродније учинити након окончаног доказног поступка, пре или после завршне речи, а свакако пре закључења главног претреса.²⁵

Примена ове казне је више него симболична у судској пракси, па тако је до 2017. године имала удео од око 1% у свим изреченим кривичним санкцијама, да би од тада њена примена још више пала, бележећи ипак нешто већу примену на нивоу новосадске апелације (3 до 5 пута већу него у преостале три апелације).²⁶

²² Генерална скупштина Уједињених нација донела је 14.12.1990. године Минимална стандардна правила о мерама незатварања (тзв. Токијска правила) која се сматрају најважнијим међународним документом из области алтернативних, ванзаводских санкција и мера.

²³ Из области алтернативног кажњавања донете се бројне препоруке у оквиру Савета Европе, међу којима су најзначајније Препорука број Р (92)16 о европским правилима о санкцијама и мерама у заједници и, напред већ поменута, Препорука број Р(2000)22 о унапређењу примене европских правила о санкцијама и мерама које се спроводе у заједници, тзв. Европска правила.

²⁴ У светлу свих тих околности, а посебно све већег заостравања казнене политике од стране законодавца, требало би размотрити могућност проширења примене ове алтернативне кривичне санкције и на кривична дела запрећена казном затвора до пет година.

²⁵ Тешовић О., *op.cit.*, стр. 23

²⁶ Бојовић - Колаковић М., Батрићевећ А., Матић-Бошковић М., *op.cit.*, стр. 35

Иначе, судска пракса је у погледу ове алтернативне кривичне санкције јединствена да се изриче скоро по правилу у ситуацији када окривљени признаје извршење кривичног дела. Додатни разлог за ову скоро јединствену праксу јесте што је за изрицање казне рада у јавном интересу неопходан пристанак окривљеног, а то се најчешће дешава у ситуацији када било у потпуности, било делимично се саглашава са оптужбом. С друге стране, законско ограничење да се ова санкција изриче само за кривична дела запрећена казном затвора до три године, значајно је утицало на ужи круг кривичних дела за која се ова санкција изриче, нарочито у поређењу са кућним затвором.²⁷

Приликом изрицања ове санкције, у појединим судским одлукама су изнети и ставови када је потребно и целисходно применити ову алтернативу казни затвора. Тако је у пресуди Окружног суда у Београду К 2402/05 од 17.1.2006. године изнет став да "када је окривљени оглашен кривим за кривично дело за које се може изрећи казна затвора до три године испуњени су услови за изрицање казне рада у јавном интересу, имајући у виду да окривљени раније није осуђиван, да је стар 23 године и да је признао извршење дела".²⁸

Међутим, у пракси бројни су примери, као и код кућног затвора, да се ова санкција изриче и лицима који су повратници, те како је најчешћа ситуација да они признају извршење кривичног дела и дају пристанак на ову санкцију, жалбени поступак изостаје. Пример за то је правноснажна пресуда Основног суда у Пожеју К 11/2015 од 20.8.2015.године, код које изостаје и образложење, на основу чл. 429. ст. 1. тач. 2) ЗКП, јер је окривљеног изречена казна рада у јавном интересу, а осуда је заснована на признању које испуњава претпоставке из чл. 88. ЗКП. Окривљена која је вишеструки повратник (раније два пута осуђивана условном осудом због кривичног дела тешка крађа из чл. 204. ст. 1. тач. 1. КЗ и једанпут условном осудом због кривичног дела насилничко понашање из чл. 344. ст. 1. КЗ) у наведеном поступку је признала извршење кривичног дела ометање овлашћеног службеног лица у обављању послова безбедности и одржавања јавног реда и мира из чл. 23. ст. 1. Закона о јавном реду и миру, па јој је изречена казна рада у јавном интересу.

Сличан пример је и пресуда Основног суда у Нишу 8К 522/14 од 10.5.2016. године којој такође изостаје образложење, јер је окривљени признао извршење кривичног дела, а јавни тужилац и одбрана су се одмах по објављивању пресуде одрекли права жалбе. Предметном пресудом окривљени је оглашен кривим због извршења кривичног дела

²⁷ Према статистичким подацима Републичког завода за статистику, казна рада у јавном интересу највише се за све време њене примене изрицала за кривична дела против имовине (највише за кривично крађа) за кривична дела против безбедности јавног саобраћаја (и то искључиво за кривично дело угрожавање јавног саобраћаја) и за кривична дела против здравља људи (и то искључиво за кривична дела неовлашћено држање опојних дрога и неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога).

²⁸ У образложењу наведене пресуде је истакнуто да је "окривљени оглашен кривим због извршења кривичног дела неовлашћено држање опојне дроге из чл. 246. ст. 3. КЗ и изречена му је казна рада у јавном интересу у трајању од 120 часова који ће бити обављен у временском трајању од два месеца. Приликом одлучивања о врсти и висини кривичне санкције коју треба применити према окривљеном суд је ценно све околности из чл. 54. КЗ које могу бити од утицаја, те је од олакшавајућих околности нашао ранију неосуђиваност окривљеног, да се ради о младом човеку, као и његово потпуно признање извршења кривичног дела. Отежавајућих околности није било. Ценећи ове околности, као и спремност окривљеног да обавља рад у јавном интересу, суд му је изрекао ову врсту казне, на основу чл. 52. ст. 1. КЗ, у уверењу да ће се са њом најбоље остварити општа сврха изрицања кривичних санкција из чл. 4. ст. 2. КЗ. Симић Н., Трешњев А. /2008/: *Збирка судских одлука из кривичноправне материје (500 одлука) – осма књига*, Службени гласник, Београд, 2008., стр.36, као и Симић Н./2007/: *Кривични законик: практична примена*, Службени гласник, Београд, стр. 72

лака телесна повреда из чл. 122. ст. 2. у вези ст. 1. КЗ и осуђен је на казну рада у јавном интересу у трајању од 180 часова, која ће се обавити у року од 6 (шест) месеци. Иначе, окривљени је раније шест пута осуђиван због кривичног дела из чл. 93. ст. 1. КЗ РС, на новчану казну, због кривичног дела из чл. 54. ст. 1. КЗ РС на новчану казну, због кривичног дела из чл. 93. ст. 1. КЗ, на новчану казну, због кривичног дела из чл. 344. ст. 1. КЗ, на казну затвора у трајању од пет месеци, због кривичног дела из чл. 159. ст. 1. Закона о енергетици, на казну затвора у трајању од три месеца избог кривичног дела из чл. 275. ст. 2. КЗ, на казну затвора у трајању од три месеца.

У погледу казне рада у јавном интересу у пракси су се јавиле извесне дилеме које се тичу замене ове казне казном затвора, па је изнет став, посебно наведен у решењу Вишег суда у Ваљеву Кж. 118/14 од 26.11.2014. године, да када кривицом осуђеног није дошло до извршења изречене казне рада у јавном интересу, суд ће такву казну заменити казном затвора.²⁹ Такође у судским одлукама су изнети и ставови у погледу замене новчане казне казном рада у јавном интересу, те је тако у решењу Апелационог суда у Београду Кж. 838/13 од 17.4.2013. године изнето да се "неплаћена новчана казна може, уместо казном затвора, заменити казном рада у јавном интересу тако што ће се за сваких започетих 1.000,00 динара новчане казне одредити осам часова рада у јавном интересу, с тим да рад у јавном интересу не може бити дужи од 360 часова."³⁰

Међутим, пресудом Апелационог суда у Београду Кж1 број 6398/10 од 18. фебруара 2011. године, заузет је став да "суд не може у пресуди одредити да ће се новчана казна, ако је окривљени не плати у одређеном року, заменити на један од два начина: казном затвора или казном рада у јавном интересу, већ је дужан да одреди само један начин замене новчане казне." Истоветан је закључак са Двадесетог саветовања судија привредних судова РС са Златибора, септембар 2012, где је констатовано да "у првостепеној пресуди није могуће одредити два начина за замену изречене новчане казне (казном затвора или казном рада у јавном интересу), већ је потребно да суд одреди само један начин, с тим што код замене новчане казне казном рада у јавном интересу мора водити рачуна о одредби члана 52. став 4. КЗ, наиме, да се казна рада у јавном интересу може изрећи само ако на то пристане окривљени. У конкретном случају, поводом жалбе браниоца, другостепени суд није могао да прениачи првостепену пресуду само у делу одлуке о извршењу новчане казне, јер код замене новчане казне казном рада у јавном интересу нема пристанка окривљеног, а ако би одредио само замену новчане казне са

²⁹ У образложењу наведене одлуке се наводи да је по оцени тог суда "правилно првостепени суд ценно доказе садржане у списима предмета, који се првенствено односе на то да је поводом понашања окривљеног и његовог односа према извршењу казне рада у јавном интересу на коју је осуђен пресудом основног суда, Управа за извршење кривичних санкција - Одељење за третман и алтернативне санкције доставило ваљани извештај о току реализације изречене казне из ког јасно произлази да се окривљени оглушно о све договоре ради извршења казне рада у јавном интересу, налазећи непрестано нове разлоге за избегавање извршења ове казне, те да се на званично упућену писмену опомену није јавно надлежној установи ради започињања извршења предметне казне. С тим у вези првостепени суд је донео правилну одлуку, имајући у виду да је окривљени наведеном пресудом осуђен на казну рада у јавном интересу у трајању од 240 часова, те да наведену казну није извршио, наводе садржане у извештају о реализацији казне рада у јавном интересу, те предлог поступајућег судије, правилно налазећи да су се у конкретном случају стекли законом прописани услови из чл. 52. ст. 5. КЗ, да се казна рада у јавном интересу замени казном затвора у трајању од 30 дана."

³⁰ Вид. <https://pn2.propisi.net/Home/Index/?di=rp39580&dt=rp&dl=13804> (14.6.2022.)

казном затвора, дошло би до повреде правила забране преиначења на горе - *reformatio in peius*, јер је жалба изјављена само у корист окривљеног.³¹

С друге стране, у погледу појединих кривичних дела где је забрањена казна затвора преко три године затвора, изнет је у судској пракси став да се не може ни неплаћена новчана казна код ових дела заменити казном рада у јавном интересу. Тако је у решењу Вишег суда у Чачку Кж. 64/16 од 19.7.2016. године наведено да нема услова код неплаћене новчане казне због кривичног дела преваре из чл. 208. ст. 1. КЗ, да се та казна замени у казну рада у јавном интересу, јер је "у чл. 52. ст. 4. КЗ предвиђено да се рад у јавном интересу може изрећи за кривична дела за која је прописан затвор до три године или новчана казна, а у конкретној правној ствари окривљени је оглашен кривим због кривичног дела превара из чл. 208. ст. 1. КЗ за које је предвиђена казна затвора до пет година и новчана казна, па другостепени суд налази да је правилно првостепени суд нашао да није постојала законска могућност да се осуђеном одреди да се новчана казна замени у казну рада у јавном интересу, јер таква могућност једино постоји када је за одређено кривично дело прописан затвор до три године или новчана казна, а што у конкретној правној ствари није случај."³²

Треба истаћи да је увођењем казне рада у јавном интересу у наше кривичноправно законодавство 2006. године учињен значајан корак ка трансформацији нашег система кривичних санкција ради приближавања савременим правним друштвима где ова врста алтернативне кривичне санкције, у различитим модалитетима, већ одавно егзистира. Међутим, на томе се застало, те ни доношење посебног Закона о извршењу ванзаводских санкција и мера 2014. године где је посебно уређен начин извршења ове алтернативне санкције, није битно допринело чињеници да ни након више од петнаест година постојања ове казне код нас, њена примена у већем обиму није заживела. Разлози за то су вишеструки, од пропуста законодавца да се ова санкција одреди за шири круг кривичних дела,³³ преко недовољне заинтересованости самих учинилаца кривичних дела за примену ове санкције³⁴, до неуједначеног поступка извршења у пракси од стране повереничке службе. Свакако да је један од разлога и постојећи законодавни тренд поштравања предвиђених казни за значајан број кривичних дела и евидентно пунитиван став јавности што проузрокује, на крају, и одбојан став судија према санкцијама које не представљају лишење слободе учиниоца и које изискују додатно ангажовање након окончаног кривичног поступка, у смислу сарадње са надлежним повереником ради успешне реализације наведене ванзаводске санкције.

³¹ Вид. <https://pn2.propisi.net/Home/Index/?di=rp39580&dt=rp&dl=13804> (14.6.2022.)

³² Тешовић О., *op.cit.*, стр. 80.

³³ Тако решење је предвиђено сада у црногорском праву (које на исти начин као и наш КЗ регулише рад у јавном интересу као казну), у чл. 41. Кривичног законика Републике Црне Горе, и то изменама и допунама Кривичног законика из 2010. године, па се рад у јавном интересу може изрећи за кривична дела забрањена новчаном казном или казном затвора до пет година (првобитно је Кривичним закоником донетим 2003. године била предвиђена примена казне рада у јавном интересу, исто као и у нашем праву, само када су у питању кривична дела за која је прописана новчана казна или казна затвора до три године).

³⁴ Занимљиво је решење у чешком праву које подстиче окривљене да дају пристајак на изрицање рада у јавном интересу, јер се самим чином извршења ове санкције окривљени сматрају неосуђиваним. Наведено решење представља одступање од општих правила о правним последицама осуде, с обзиром да се самим извршењем казне она брише из казнене евиденције, а уведено је са циљем да се подстакне њена већа примена. Вид. чл. 65.ст.4. Кривичног законика Републике Чешке

4. Условна осуда са заштитним надзором

Условна осуда са заштитним надзором је једна од предвиђених мера упозорења и прописана је као модалитет условне осуде у чл. 71. - 76. КЗ. Иначе, ова санкција представља спој класичне условне осуде из континенталног европског права са елементима пробације из англосаксонског модела, с обзиром да садржи комбинацију упозорења и провере понашања осуђеника на слободи са мерама надзора и одређивања испуњења законом одређених обавеза. Тако је конципирана у нашем Кривичном законнику, а тако је и регулисана у неким европским кривичним правима, попут Аустрије, Немачке, Чешке. Њоме се, дакле, омогућава да се према условно осуђеном предузимају активне радње кроз које се пружа помоћ и заштита, за разлику од класичне условне осуде код које је однос према осуђеном пасиван.³⁵

Условна осуда са заштитним надзором би требало да буде основна и кључна ванзаводска санкција, посебно узимајући у обзир међународне стандарде и упоредну праксу у овој области. Међутим, ситуација у пракси са њеном применом код нас је поражавајућа.

Наведена алтернативна кривична санкција се, како и статистички извештаји Одељења за извршење ванзаводских санкција и мера Управе за извршење кривичних санкција потврђују, изриче у занемарљиво малом броју случајева. Према тим подацима, у периоду од 2015. до 2020. године ова санкција се изрицала у распону од свега 14 до 33 на годишњем нивоу на територији целе Републике Србије, а чак од 2017. године бележи пад у онако симболичној примени (као и код осталих алтернативних санкција, за поле неки облик примене ове санкције "заслужна" је новосадска апелација).³⁶

Иначе, према ранијим подацима Управе за период од 2012. до 2015. године, највише се ова ванзаводска санкција изрицала за кривична дела насиље у породици и недавање издржавања (11 пута), као и за кривично дело неовлашћено држање опојних дрога (10 пута). Баш у погледу кривичног дела насиље у породици, према једној пресуди Окружног суда у Београду Кж. 3062/06 од 21.11.2006.године, изнет је став да "када окривљени изврши кривично дело насиље у породици, може му се изрећи и заштитни надзор и то обавезно посећивање специјализованом брачном терапеуту при Институту за ментално здравље".³⁷

³⁵ Заштитни надзор, као уосталом и пробација у целини, представља посебну врсту стручног деловања – третмана у заједници условно осуђених, усмереног према њиховој успешној социјалној интеграцији у друштво. Илић З. /2010/: Заштитни надзор условно осуђених лица – алтернатива која обећава, у: *Превенција и третман поремећаја понашања*, стр. 218

³⁶ Бојовић - Колаковић М., Батрићевић А., Матић-Бошковић М., *op.cit.*, стр. 39

³⁷ У образложењу наведене пресуде Окружног суда у Београду је наведено да је "првостепеном пресудом двоје окривљених оглашено кривим да су једно према другом и то муж према жени и жена према мужу извршили по једно кривично дело насиље у породици из члана 194.КЗ. Првостепени суд је правилно, на основу налаза и мишљења судског вештака психијатра, утврдио да су брачни односи окривљених као супружника већ више деценија поремећени, да је њихова способност толеранције веома ниска, да се у конкретној ситуацији појављује и у улози насилника, и у улози жртве и да је неопходно обоје окривљених упутити брачном терапеуту при Институту за ментално здравље у Београду. На основу тога побијаном пресудом, на основу правилне примене чл.71., 72., 73., 74., 75. и 76. КЗ, првостепени суд је окривљенима, уз изречене условне осуде, изрекао заштитни надзор и то обавезно посећивање специјализованом брачном терапеуту при Институту за ментално здравље у Београду и одредио да се изречене условне осуде могу опозвати уколико се окривљени не подвргну заштитном надзору."Симић Н., Трешњев А., *op.cit.*, стр.58

Међу малобројним пресудама које се тичу ове алтернативне санкције, најчешћа садржина заштитног надзора везана је за обавезу уздржавања од употребе дроге или алкохолних пића, на тако у пресуди Основног суда у Пожеги К 350/16 од 21.2.2017. године окривљеном који је оглашен кривим за извршење кривичног дела насиље у породици из чл. 194. ст. 2. у вези ст. 1. КЗ и који до сада није осуђиван, изречена је условна осуда са утврђеном казном затвора у трајању од шест месеци и роком проверавања од једне године, те је стављен под заштитни надзор који се састоји у обавези окривљеног да се за време рока проверавања од једне године на свака два месеца јавља поверенику надлежном за извршење заштитног надзора и обавезује се на уздржавање од употребе алкохолних пића.³⁸ Слично је одређено и у правноснажној пресуди Основног суда у Суботици 12 К 507/16 од 29.8.2016. године,³⁹ којом је окривљени оглашен кривим због извршења кривичног дела насиље у породици из чл. 194. ст. 1. КЗ, па му је изречена условна осуда са утврђеном казном затвора у трајању од шест месеци и роком проверавања од две године, с тим што се окривљени ставља и под заштитни надзор за време рока проверавања, а који се састоји од обавезе уздржавања од употребе алкохолних пића и обавезу да се лечи у одговарајућој здравственој установи (амбулантно лечење уз психо-фармакотерапију), као и уз обавезу измирења са оштећеним. Наведено је да ако окривљени не испуњава обавезе које му је суд одредио, суд га може опоменути, може раније обавезе заменити другим или опозвати условну осуду.⁴⁰

У пракси делатност повереника код ове санкције је претежно заснована на активностима надзора и контроле, а извршење оних санкција и мера које захтевају пробациони (третмански) рад у ужем, правом смислу речи, за сада је у другом плану, што представља велики проблем. Стога је потребно да се у наредном периоду учине кораци да ове суштинске активности повереника буду примарне, а да се контрола и надзор обављају организационо и технички на другачији и примеренији начин, при чему се ту пре свега мисли на потребу укључивања и других друштвених субјеката и институција у рад повереничке службе на локалном нивоу.⁴¹

5. Закључак

Оно што се неминуовно намеће као закључак након анализе примене три кључне ванзаводске санкције у нашој судској пракси, јесте чињеница да је њихова примена недовољна, врло често у рангу изузетка и, надам се, неуједначена. Чак и након заузимања

³⁸ У образложењу наведене пресуде је наведено да се суд определио за заштитни надзор, јер је окривљени кривично дело за које је оглашен кривим извршио у стању алкохолисаности, а према психијатријском вештачењу произлази да нема показатеља алкохолне зависности код окривљеног, нити зависности од других психоактивних супстанци, због чега би била потребна мера безбедности медицинског карактера, с обзиром да је употреба алкохола код окривљеног на нивоу злоупотребе.

³⁹ Пресуда је без образложења, с обзиром да је заснована на признању окривљеног, па су примене одредбе чл. 429. ст. 1. тач. 2) ЗКП.

⁴⁰ Тешовић О., *op.cit.*, стр. 81

⁴¹ Илић З., Маљковић М. /2015/: Повереничка служба и заштитни надзор условно осуђених лица у Србији – стање, дилеме и изазови, *Супротстављање савременим облицима криминалитета – анализа стања, европски стандарди и мере за унапређење*, Том 1, зборник радова, Криминалистичко полицијска академија, Београд, стр. 133

одређеног става у судској пракси од стране највиших судских инстанци, а које се базирају на међународним нормама из ове области, нису ретке одлуке које потпуно дерогирају та заузета становишта.

Таква је ситуација са међународним стандардом да се алтернативне санкције не изричу за тешка кривична дела и лицима која су раније осуђивана. Сведочи смо бројних судских одлука у којима се за занета тешка кривична дела окривљени осуђују на казну кућног затвора, а такође и повратници, па се у тим ситуацијама посебно поставља питање остварења сврхе кажњавања из члана 42. КЗ и то не само у смислу специјалне превенције, већ се, пре свега, долази до закључка да није остварен утицај на друге потенцијалне учиниоце кривичних дела да их не врше, затим да није у довољној мери исказана друштвена осуда за извршено дело, нити обавеза поштовања закона и јачања морала, а свакако у наведеној ситуацији није дошло до остваривања праведности и сразмерности између учињеног дела и тежине кривичне санкције.

Слична је ситуација и са праксом где се не поштује изричита законска забрана, па су неретке пресуде где се кућни затвор изриче учиниоцима кривичних дела против брака и породице који живе у заједничком домаћинству са оштећеним или где се казна рада у јавном интересу као главна или као замена новчаној казни изриче без пристанка окривљеног. С друге стране, пасивност судства када је у питању условна осуда са заштитним надзором, а која би требала да буде базична ванзаводска санкција, говори довољно гласно о томе да је судијама лакше да изаберу стандардне санкције које се иначе у сличним случајевима изричу, настављајући тако установљену лошу праксу, него да изаберу неку од алтернативних кривичних санкција, јер то захтева да се направи "финија" разлика између појединих учинилаца лакших кривичних дела, а то увек додатно отежава рад суда.⁴²

Неспорно је такође да су неопходне и одређене законодавне измене у овој области, посебно у погледу казне кућног затвора која би требало да је предвиђена као посебна ванзаводска санкција са могућношћу примене у оквиру ње различитих рехабилитационих мера и третмана. Међутим, свакако значајну препреку већој и квалитетној примени алтернативних санкција представља и неспремност судија да активно учествују у њиховој реализацији и да се упознају са међународним нормама и упоредном праксом из ове области. Стога је задатак Правосудне академије, као институције надлежне за спровођење обуке носилаца правосудних функција, да континуирано едукује судије (као и јавне тужиоце и њихове заменике) из области алтернативних кривичних санкција, а посебно у погледу позитивних страна њихове примене и начина ефикасне сарадње са повереничком службом, како би се код њих створио осећај о неопходности изрицања ових санкција и о њиховој правилној примени.

Литература

- 1) Bishop N. /1988/: *Non-Custodial Alternatives in Europe*, Хелсинки
- 2) Андрејевић С. (ед.) /2016/: *Билтен Врховног касационог суда*, бр. 1/2016, Београд
- 3) Бојовић - Колаковић М., Батрићевећ А., Матић-Бошковић М. /2021/: *Анализа утицаја примене алтернативних санкција и мера у Републици Србији у периоду од 2015 до 2020. године*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд

⁴² Мрвић-Петровић Н. /2010/: *Алтернативне кривичне санкције и поступци*, Београд, стр. 182

- 4) Ђорђевић Ђ. /2015/: Казна кућног затвора као алтернативна кривична санкција у: *Супротстављање савременим облицима криминалитета – анализа стања, европски стандарди и мере за унапређење*, Том 1, зборник радова, Криминалистичко полицијска академија, Београд, стр. 101-111
- 5) Илић З. /2010/: Заштитни надзор условно осуђених лица – алтернатива која обећава, у: *Превенција и третман поремећаја понашања*, стр. 217-238
- 6) Илић З., Маљковић М. /2015/: Повереничка служба и заштитни надзор условно осуђених лица у Србији – стање, дилеме и изазови, *Супротстављање савременим облицима криминалитета – анализа стања, европски стандарди и мере за унапређење*, Том 1, зборник радова, Криминалистичко полицијска академија, Београд, стр. 123-135
- 7) Крстић З. (ед.) /2014/: *Билтен судске праксе Вишег суда у Нишу*, број 32, Ниш
- 8) Мрвић-Петровић Н. /2010/: *Алтернативне кривичне санкције и поступци*, Београд
- 9) Симић Н./2007/: *Кривични законик: практична примена*, Службени гласник, Београд
- 10) Симић Н., Трешњев А. /2008/: *Збирка судских одлука из кривичноправне материје (500 одлука) – осма књига*, Службени гласник, Београд
- 11) Тешовић О. /2020/: *Приручник за примену алтернативних санкција*, Београд
- 12) Трешњев А. /2016/: *Збирка судских одлука из кривичноправне материје (300 одлука) – десета књига*, Београд

Прописи

- 1) Закон о извршењу ванзаводских санкција и мера, "Службени гласник РС", бр. 55/2014 и 87/2018
- 2) Закон о извршењу кривичних санкција, "Службени гласник РС", бр.55/2014 и 35/2019
- 3) Законик о кривичном поступку, "Службени гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - Одлука УС РС и 62/2021 - Одлука УС РС
- 4) Кривични законик Републике Србије, "Службени гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019
- 5) Кривични законик Републике Чешке, Coll бр. 40/2009, донет 8. јануара 2009. године, са изменама из 2009. и 2011. године
- 6) Кривични законик Републике Цре Горе, "Сл. лист РЦГ", бр. 70/2003, 13/2004, 47/2006 и "Сл. лист ЦГ", бр. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011, 40/2013, 56/2013, 14/2015, 42/2015, 58/2015, 44/2017, 49/2018 и 3/2020

Документи УН

United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures - The Tokyo Rules, General Assembly resolution 45/110 (14 December 1990)

Документи Савета Европе

- 1) Recommendation No. R (92)16 of the Committee of Ministers to Member States on the European rules on community sanctions and measures (19 October 1992)
- 2) Recommendation No. R (2000) 22 of the Committee of Ministers to member States on improving the implementation of the European rules on community sanctions and measures (1 May 2000)

Извори са интернета

- 1) База судске праксе Propisi.net./IngPro (<https://pn2.propisi.net/Home/Index>)
- 2) Билтен - Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2020 - пријаве, оптужба и осуде (<https://publikacije.stat.gov.rs/G2021/Pdf/G20215677.pdf>)
- 3) Нацрт Закона о изменама и допунама Кривичног законика из 2016. године (<http://www.mpravde.gov.rs/sekcija/53/radne-verzije-propisa.php>)

Пресуде

- 1) пресуда Основног суда у Суботици 8К 464/15 од 21.12.2015. године
- 2) пресуда Основног суда у Пожеги К 23/2011 од 9.6.2011. године
- 3) пресуда Основног суда у Пожеги К 11/2015 од 20.8.2015. године
- 4) пресуда Основног суда у Нишу 8К 522/14 од 10.5.2016. године
- 5) пресуда Основног суда у Пожеги К 350/16 од 21.2.2017. године
- 6) пресуда Основног суда у Суботици 12 К 507/16 од 29.8.2016. године

* * *

Olga Tešović, PhD

judge and president of the Basic Court in Požega

**APPLICATION OF ALTERNATIVE CRIMINAL SANCTIONS
(CASE LAW IN THE REPUBLIC OF SERBIA)**

Summary

The paper reviews the application of alternative criminal sanctions in the case law in the Republic of Serbia, which, in general, is very rare and uneven. The author especially analyzes the application of three key alternative sanctions - house prison, work in the public interest and suspended sentence with protective supervision, which is often contrary to explicit legal provisions, as well as international standards in this area. The aim of the paper is to point out certain doubts and wanderings during the application of the mentioned non-custodial sanctions, as well as possible solutions, all with the aim of achieving their greater and better application in practice.

Keywords: *Alternative criminal sanctions - House prison - Work in the public interest - Suspended sentence with protective supervision – Commissioner Office.*